

ДО ПИТАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ У СВІТІ ПРАЦІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Дворніченко Л.Л., кан.філос.наук

В статті проаналізовані основні ризики світу праці інформаційного суспільства. Обґрунтовано необхідність формування нової системи профорієнтації яка сприятиме адаптації людини у нових соціальних реаліях. Доведено, що постійне підвищення кваліфікації та переучування є необхідною складовою світу праці інформаційного суспільства.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійне самовизначення, інформаційне суспільство, світ праці, професійна діяльність.

Світ праці інформаційного суспільства характеризується підвищеною динамікою впровадження інновацій, які посилюють економічні, соціальні та освітні ризики. Ринок праці починає переміщуватись у кіберпростір, виникають форми організації праці на відстані. При цьому, економічні ризики накладаються на соціальні і освітні, створюючи ускладнені структурні умови як для здійснення профорієнтації та професійної освіти, так і для професійної самореалізації особистості. Розподіляється ринок праці на нові і старі професії: ті, що обслуговують суспільні та індивідуальні потреби, та ті, що забезпечують розвиток суспільства в інформаційному суспільстві, і ще більш у суспільстві знань, стає більш різким і через це посилює потребу в новій якості суспільного управління, здатного мінімізувати ризики і небезпеки, пов'язані з професійною самореалізацією особистості.

Професійна освіта, відірвана від динаміки структурних змін у світі праці або неадекватна економічним та соціальним потребам суспільства може стати джерелом ризиків у різних сферах суспільного буття, а на рівні суспільної психології викликати апатію, заздрість, ресентиментальні реакції, унеможливаючи тим самим сталий розвиток суспільства. Суспільні ризики в інформаційному суспільстві сприяють розширенню сфери екзистенційних ризиків, де все частіше професійна

самореалізація ототожнюється зі справжнім буттям. Тож метою нашої статті є розкриття особливостей та можливостей світу праці інформаційного суспільства, а також обґрунтування необхідності нової системи професійної орієнтації як динамічного процесу, який в умовах інформаційного суспільства, характерний для всіх етапів життя людини.

Перспектива трансформування українського соціуму у суспільство знань, в якому головним ресурсом стають знання та інформація, є все більш очевидною. Знання, які прискореним темпом констатують нові реалії є водночас викликом і шансом для модернізації сучасної професійної освіти. Теоретичний конструкт інформаційного суспільства є спробою концептуалізувати ті радикальні зрушення, які відбулися в останні десятиліття у людській цивілізації і мають принципове значення для майбутнього людства. У зв'язку з цим варто зауважити, що в зарубіжній і вітчизняній літературі проводяться інтенсивні дискусії щодо сутності і перспектив інформаційного суспільства, тих антропологічних наслідків, які криють у собі інформаційні технології.

Сьогодні за допомогою поняття «інформаційне суспільство» описуються нові відносини, що сформувались в економічному, соціальному, духовному житті людей. Однак, слід зазначити, що починаючи з 1970-х років у науковий обіг вводиться поняття «постіндустріалізм», у межах якого зароджується теорія інформаційного суспільства. Вагомий внесок у розробку проблематики постіндустріалізму зробили Д. Белл, Р. Дарендорф, П. Дракер та ін. Теорія інформаційного суспільства розробляється у працях таких теоретиків, як Р. Кац, Є. Масуда, М. Рубін, Т. Стоуньер, А. Турен та ін.

Співвідносячи ці поняття, необхідно зазначити, що термін «постіндустріальне суспільство» вказує на центральне місце теоретичних знань «як на той стрижень, навколо якого будуть організовані нові технології, економічне зростання» [4, с. 128], він передбачає необхідною умовою свого існування інформатизацію всіх

сторін життєдіяльності людей. Конструкт «інформаційне суспільство» є конкретизацією поняття «постіндустріальне суспільство» і містить в собі не тільки констатуючу, а й прогноуючу складову.

Серед характеристик інформаційного суспільства найголовнішими є такі:

1. Усвідомлення фундаментальної ролі інформації в житті людства, перехід інформаційних ресурсів у категорію стратегічних ресурсів розвитку людства, виникнення негативних наслідків у випадку недооцінювання інформації при прийнятті управлінських рішень. Стає зрозумілим, що життєдіяльність людини у такому середовищі потребує гарної освітньої підготовки. У зв'язку з цим «виникає необхідність створення нових освітніх технологій, спрямованих на формування відповідальної особистості, здатної ефективно використовувати накопичені інформаційні ресурси» [4, с. 136].

2. Швидке зростання інформації, наслідком якої є інформаційна криза, подолання якої можливо тільки при формуванні уміння і навичок одержувати інформацію про інформацію, тобто бути компетентним в тематичному полі метаінформації.

3. Розвиток інформаційної техніки та технологій. Цей процес протягом всієї історії людства супроводжувався збільшенням обсягів інформації.

4. Розвиток інформаційного суспільства. Зокрема можна відзначити дві формальних ознаки вступу в інформаційне суспільство: «по-перше, більшість половини трудових ресурсів зайнято у виробництві й обробці інформації, по-друге, побудована система глобальної комунікації, яка знаходиться у відкритому доступі через персональні комп'ютери» [4, с. 137].

Отже, вищезазначені чинники суттєвим образом призводять до змін у всіх сферах життя суспільства, і особливо – у світі праці. Тенденція до децентралізації робочих місць та індивідуалізації праці

визначає як зміни у світі праці, так і у життєвому світі людини. Адже, інформатизація виробництва не лише призводить до якісних змін в формах, принципах, дисципліні та культурі організації праці, але й усуває просторове розрізнення світу праці й приватного світу працівника.

Новітні інформаційні технології створюють умови для здійснювання професійної діяльності на відстані від підприємств, надають можливість працювати вдома, але й провокують ризик поглинання вільного часу людини або приватизації ночі. Адже, місцем роботи сучасного працівника стає власне житло, готель, суміжні підприємства чи офіси інших працівників. Однак, така праця є амбівалентною. З одного боку, вона зменшує витрати за рахунок економії на оренду виробничої площі та обладнання, витрати на воду і світло тощо, але виникають проблеми з організацією та контролем над цією працею з боку керівництва. Це вимагає від працівника не тільки активності, мобільності та підвищеної відповідальності, але й створює рамочні умови для самоексплуатації, соціальної ізоляції та організації процесу праці й за рахунок власних коштів. Тож, як зазначає В. В. Лях: «креативне середовище, що створює інформаційне суспільство містить в собі не аби яку невизначеність, загрозу втратити ідентичність, своєрідну атомізацію суспільства, оскільки свобода самовираження розхитує усталені норми й цінності» [2, с. 9].

Крім того, сучасний світ праці дуже мобільний і потребує постійного удосконалення, відповідності до вимог професії, що швидко змінюються. Зокрема, кількісна характеристика працівників сектору інформаційної праці постійно зростає, хоча саме в цій сфері ризик втратити роботу є найбільш очевидним. Адже постійний розвиток і зміни технологій вимагають від людини безперервного професійного самовдосконалення, постійного підвищення рівня професійної кваліфікації, й навіть за власний рахунок і у свій вільний час.

Найбільш виразно характеризує спосіб буття людини в інформаційному суспільстві В. П. Зинченко, який розглядає її життя як асиметрію з постійним коливанням на «вістрі меча», між «успіхом і поразкою, думкою й дією, свідомістю й діяльністю, досвідом і його використанням, афектом та інтелектом, особистістю й соціумом, довірою й недовірою» [1,с.83]

Таким чином, інформаційне суспільство, конструюючи нову реальність на ринку праці, створює нову антропологічну ситуацію, що потребує структурних змін в світі професій. Провідною тенденцією нашого часу є зміни, які охоплюють великі підприємства, що «здійснюють децентралізацію на зразок розбудови мереж, так само діють середні і малі підприємства» [3, с. 162]. Такі зміни відбуваються в досить «спокійних» до цього галузях: авіаційних компаніях та в банківській сфері. Люди живуть у ситуаціях хронічного стресу. Професія на все життя поступово звільняє місце випадковим заробіткам, які не в змозі забезпечити як матеріальну, так і соціальну стабільність людського буття.

Отже, інтенсифікація ризиків у світі праці інформаційного суспільства, криє в собі небезпеку маргіналізації певних верств суспільства через вилучення їх зі структур професійного життя. Передумовою запобігання такій ситуації є гуманістично спрямована професійна освіта, під час здійснення якої потрібно сформувавши у людини вміння переучуватись, визнавати варіативність, відкритість знань, сформувавши потребу в безперервній освіті, здатність творчо використовувати отриману інформацію для прийняття компетентних рішень.

Крім того, суспільство знань, що характеризується безперервним потоком інформації і надмірним обсягом знань, висуває вимогу самовдосконалення людини у напрямку «техно». Зокрема, можна пригадати ті часи, коли всезагальна комп'ютеризація суспільства

примусила перенавчатися працівників, зайнятих у різних сферах виробництва. Для багатьох ця ситуація мала негативні наслідки. Людина, яка не витримувала тиску інформації та технології, почувалася незахищеною й нездібною до реалізації, як їй здавалося у такому звичному й водночас чужому світі її власної професії, вона була вимушена або покидати його, або адаптуватися до тих змін, які диктує світ праці. Нова адаптація до своєї професії обумовлює складні відносини між старим і новим знанням людини. Саме тому, чим раніше почнеться процес входження людини у світ професій, тим тиск цього світу на людину буде меншим. Тож, на сучасному етапі розвитку суспільства процес професійної орієнтації не може бути обмежений виключно періодом старших класів середньої школи. Він потребує нових стратегій, враховуючи всі структурні зміни, що відбуваються на ринку праці інформаційного суспільства. У зв'язку з цим стає актуальним дослідження філософських проблем сучасної професійної орієнтації.

Інформаційне суспільство внаслідок його принципової відмінності від усіх інших типів суспільства, що існували в людській історії характеризується домінуванням інформації, прискоренням та застаріванням знань і тому профорієнтація повинна відстежувати світові економічні тенденції, і як наслідок, потребу у спеціалістах в тій чи іншій сферах. Виконання цього завдання є можливим тільки в рамках державної політики. Зрозуміло, що якість життя пересічного громадянина повинна турбувати тих, хто знаходиться при владі не тільки під час виборів. Саме держава повинна створити умови для найбільш оптимального використання можливостей своїх громадян, оскільки саме від того, наскільки люди у державі будуть реалізовувати свої здібності та таланти, залежить ефективний розвиток країни. В цьому є головний сенс любого керівництва, особливо керівництва такої складної системи як держава. Тож стає зрозумілим, що це завдання є профорієнтаційним.

Щодо сучасної системи профорієнтації у школі, то вона має досить складну структуру (профінформацію, профдіагностику, профконсультування, професійну апробацію), але відбувається майже формально, що у процесі швидких змін у світі праці інформаційного суспільства є майже злочинним. Об'єктивно не вистачає часу, і фахівців. Досить складно вчителям додавати до навчального матеріалу профінформацію, вирішувати інші завдання профорієнтації при відсутності спеціальної підготовки з основ профорієнтаційної роботи у школі. Отже, необхідність спеціальної підготовки до профорієнтаційної діяльності майбутніх вчителів, при навчанні у ВНЗ, як необхідної умови педагогічної діяльності в реаліях інформаційного суспільства є очевидністю.

Безперечно, усі структурні зміни на ринку праці не є безпосередніми наслідками глобалізації, але вони посилюються і прискорюються внаслідок загострення міжнародної конкуренції. За умов глобалізації і розгортання інформаційних технологій, інноваційного розвитку виробництва людина приречена на зміну своєї діяльності, на переучування і підвищення кваліфікації. Це впливає на моделі життєтворчості людини, життєві плани якої підпорядковуються принципу контингентності (особистість повинна урахувати альтернативні можливості саморозвитку). Крім того, прискорене застарівання знань висуває вимогу безперервної освіти, тобто навчання протягом життя – це відкрита освіта, яка принципово не може бути завершеною. Основною метою глобального навчання і виховання стає розширення освітнього горизонту, якій відкриває глобальну перспективу соціальних і культурних трансформацій, сприяє розумінню глобальних взаємозв'язків і мережень, допомагає в визначенні позиції особистості у глобальних процесах, у виявленні шансів і передбачуванні ризиків. Ризики світу праці інформаційного суспільства висувають додаткові вимоги до професійної підготовки молодих людей. Особливо

важливим тут є вміння приймати рішення із урахування локальної визначеності та глобальної заданості.

Можна зробити висновок, що світ праці інформаційного суспільства потребує вибудовування новітніх стратегій профорієнтаційної діяльності. Їх втілення в освітній простір дозволить людині краще адаптуватися у динамічному світу праці інформаційного суспільства. Філософія сучасної професійної освіти передбачає орієнтацію підготовки майбутніх фахівців на методологічні настанови сучасної антропології та етики відповідальності.

Література:

1. Зинченко В. П. Психология доверия / В. П. Зинченко // Вопросы философии. – 1998. – №7. – С.76
2. Інформаційне суспільство у соціально-філософській ретроспективі та перспективі / В. В. Лях, В. С. Пазенок, Я. В. Любивий, К. Ю. Райда, В. К. Федорченко, О. М. Йосипенко, О. М. Соболев, Н. А. Фоменко, О. П. Будя, Ю. О. Безукладников. – К. : ”XXI століття: діалог культур”, 2009. – 404 с.
3. Култаєва М. Д. Соціологія глобалізації. (Навчальний посібник). [М. Д. Култаєва, І. Ф. Прокопенко, І. О. Радіонова, Г. В. Троцько / За гол. редакцією М. Д. Култаєвої]. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2008. – 207с.
4. Триняк М. В. Інтеркультурна комунікація: освітній вимір: монографія. – Харків : ХНАДУ, 2010. – 248 с.

К вопросу профориентации в мире труда информационного общества

Дворниченко Л.Л.

В статье проанализированы основные риски мира труда информационного общества. Обоснована необходимость формирования новой системы профессиональной ориентации, которая будет помогать адаптироваться человеку в новых социальных

реалиях. Доказано, что постоянное повышение квалификации и переучивание являются необходимой составляющей мира труда информационного общества.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональное самоопределение, информационное общество, мир труда, профессиональная деятельность.

To the problem of professional orientation in the labor world of information society.

Dvornichenko L. L.

In the article main risks of labor world of information society are analyzed. Necessary professional orientation new system forming which will help the person to adapt in new social realities is founded. It is proved that permanent increasing of qualification and reeducation are necessary components of information society labor world

Kew words: professional orientation, professional self-determination, information society, labor world, professional activities.